

МИРОСЛАВ ЈОСИЋ ВИШЊИЋ

БАРОН ИЗ ШАРАГА

(петља приступна)

Мит о Стапару, сумње нема ни колико црног под ноктом, помиње се најпре у Омировим стиховима, а касније су га преузели и уредили савремени прозни писци који дишу на плућа маште.

А машта и мит су род рођени, грожђе на врби.

У дугом и напорном периоду између античких и модерних вода капнуо је где, како и ко је стигао, усмено и писмено, листа аутора и наслова нема крај ни почетак, индекс појмова, имена и места нико није направио, а ни библиографија није све упамтила.

Ни човек не памти све.

Бира и пребира.

Данас има оних који у тој причи виде алегорију, има оних који још траже простор на којем је створено прво место на планети познатој под именом Земља, има оних који не верују ни у оно што опипају, нађуше или очешу, а има и оних који мисле и пишу да је просто реч о бајки или о измишљотини.

Не постоји закон о измишљању.

Нема правила.

Живот је највећа измишљотина.

Слово је тек сенка.

Мит о Барону из шарага (као ивер мита о Стапару) дуго је био у пеленама, под седам велова, у седам дуксера, на кратком штапу... чак и код оних који ни име крштено Бароново нису знали.

Сад ће сви знати, све што забележим.

Бар они који ову књигу прочитају.

И они којима неко преприча све што пише на овим страницама.

Колико ја памтим оно што сам чуо, прочитао и видео, опипао и проверио, а сигуран сам да свашта знам, редовно чистим уши, бечим очи и читам све што ми падне у шаке: Стапар је био најстарије насељено место (простор, територија) на планети Земљи.

А старост је у темељу младости.

Ископавања у последња три века, а људи одувек копају, казују и потврђују да је на територији Стапара коракнуо и удахнуо први човек („и прва жена”, додаје увек матичар Милета). Свемогући је, са ведрога небеског свода изнад стапарских гора и потока, ливада и шума, бацио поглед, између две дрхтаве трепавице, на свет који је за трен створио.

Није се покајао.

Отисак његовог прста је потпис света.

Рај земаљски био је, кажу књиге староставне (а нема сведока), негде између Дударе и Зеленог ћошка, између Три бунара и Трокраке ћуприје, на сунчаним обронцима Раоника, у сливу Виљушке или на западној страни Мајдан планине.

Само треба да кренеш од пенастих слапова Мајдане, преко ораница и ливада, преко шума и вода, па да базаш и тумараш све до зачараних винограда и воћњака на сунчаним обронцима Лазиног брега.

А пакао је мењао места.

Чистилиште је измишљотина.

Питао сам се дуго шта значи реч „Стапар”? Нико ми још није одгонетнуо порекло имена. Добро знам да су многа имена као загонетка, чаролија, често су и светлосну годину удаљена од белега.

Лингвистика нуди више путоказа, многи воде у слепи сок: корен имена је можда у речима *с̄īа̄й* (бућкалица), *с̄īа̄йка* (петелка), *с̄īе̄й* (плесни корак), *с̄īо̄йа* (обућарска) или *с̄īӯйа* (преса или ваљалица), јер се у очуваним и конзервираним старијим записима, на маргинама манастирских рукописа, појављују и имена: Стопар, Ступар, Стапари и Степар. У списима западских путописаца Стапар се помиње и под именима Ст. Пол, Ст. Пар и Ст. Пер, као да су руку под руку преко некадашње ливаде или кроз бившу мочвару прошли апостоли. А они који нагађају и измишљају често само понављају приче које су чули од предака.

Мистика памти и опомиње: у почетку је на тој територији (а све на овом уређеном свету мора да има некакав почетак и све мора бити ограђено или разграђено) живело сто пари људи (сто брачних парова, а можда и сто породица), имали су сто пари коња, сто пари крава или сто пари коза... итд.

Постојао је Стапар, сведоче, и пре него што су провале облака, олујни ветрови и земљотреси послали срећну Атлантиду на мрачно дно мора или океана (а можда и на облачно или прозачно небо).

Постојао је, тврде, и пре него што су прве земунице укопане и прве сојенице над водама подигнуте, пре него што су почела да ничу прва насеља, пре него што су подигнуте прве зидине око градова, док још није измишљена држава.

Постојао је, мисле, пре него што су људи решили да се деле по народима, по вери и језицима (вековима пре него што је разрушена многоплодна Вавилонска кула за коју нико не зна како је изгледала, ни на земљи ни у облацима, једина грађевина из херојског доба за коју постоје докази да је врвела).

Постојао је, кажу, и док су ловили, кркали или дремали они који нису знали зашто и куда иду и докле ће стићи.

Они који су знали име Оца.

Настао је у време између седмог и десетог колена људског, нижући дане од оног трена када је Творац дунуо у шаку блата, у прашину.

И други су дували, али бадава.

Врачи, попови, идеолози, генетичари...

Творац је један.

Једини.

О тим давним, прадавним временима, пре Потопа (увек са великим почетним словом), када су људе, жене и децу хранили и снагу им давали божанске травке, сочно корење и слатке бобице, зачарани голубови и златне рибе, мудре пчеле и козе, бистри извори, или када су сви живи на свету веровали у *џраиљу* (ето једне старе речи која је касније подељена на три дела: правду, истину и љубав, али је Барон користи, једино је из његових уста излетела, од њега сам је први пут чуо), или када су у осветнички рат због једне лепе жене кренули и Стапарци, чопоративно, слепи песник Омир у другом певању пева познатог по наслову *Илијада* пише:

„Не бих стапарску војску могао избројати ни да језика десет имадем и десет оштрозубих грла, да ми је глас неуништив, да срце од меди имам... Они су ишли као огањ да захвата целу равницу, под њиховим ногама је стењала и јечала земља.”

Па додаје у стиху:

*Замерке немам Сјајарцу
ни Ахејцу с назувком лејим
џио због овакве жене већ одавно*

*подносе јаде: обличјем она веома
на бесмртне божиње личи.*

Митови о лепим женама постоје у свим народима (питајте оне испод најдуже и најстаријег Бедема на свету, читајте витешке романе пре и после *Дон Кихота*, одерите кожу сибирском медведицу, погледајте мало и на оне у песку, у сенки тајновитих пирамида, осврните се за пијаним петлићима са дрхтуравим крестима, махните дремљивим чуварима стоке на пашњацима или онима што шмркају у леденим шаторима).

Мит о лепој и младој жени живи у свим временима, траје у књигама и у главама, па и код предака и потомака јучерашњих Стапараца чија крв тече у венама на свим странама света.

А свет је често спасавала лепота.

Сви који су икада чули реч „Стапар“, а има их бар неколико милиона на разним списковима (додуше више покојних него покретних), памтили су породичну лозу племенитих Стапарових из северног дела Њороша, чувену и на гласу у последњем фртаљу другог миленијума. А данас нисам сигуран колико још има оних (било где у свету, на планети) који памте и како је волео Барон, који памте љубав последње карике у ланцу, у лози, Марка пл. Стапаровог.

Покретач свега је љубав.

Кап љубави је више од плука.

Волети значи давати.

А давати је срце живота.

Сви знају где пише, сви то понављају: „Ако љубави нема, ништа сам!”

Преци и потомци, староседеоци и дошљаци знали су када, у кога и колико је Барон био заљубљен, нико тако безнадежно и очајно као он није волео. Нико тако чезнуо, пагио, муцао, дрхтао... од првог уздаха и додира под отежалом граном рајске јабуке (накиселе), од постанка Стапара.

Од постанка света.

Али тај први, древни, митски Стапар није био тако простран, тако насељен и плодан, као онај у модерним временима, у последња два столећа другог миленијума, све до милосрдног бомбардовања у двадесетом веку (а бомбе су падале, падале и падале шест или седам пута за последњих сто од тих хиљаду година) и све до пропасти на почетку трећег миленијума.

Све до нестанка Стапара са мапа у атласу света, до брисања.

До нестанка на чврстом тлу и на водама.

А нестао је, понављам (сигурно не и заувек), у трећем миленијуму.

Нестао је пре последњег, судњег дана у којем ће сви који верују васкрснути. (А нико не пита хоће ли на планети бити места за све?!)

Јер је близу, све ближе време, да цитирам речи игумана Никанора у проповеди са једне литургије: „време без мрака и жишка, време без бола и патње, време у којем ће воду живота сви пити бадава”.

„Амин”, то није реч једино Богослова.

Знам да би мудри и учени историчари и хроничари, професори и вајни доктори наука на стапарској Великој школи, проговорили овако:

Жива повесница Стапара почиње средином десетог века пре Христовог рођења. (То је освит првог миленијума, буран као и они после њега.) А ко је на стапарској земљи живео раније, од постанка света и првог слова, ко је биљке садио, завртао шије и вимена цимао, ко је приче причао и пелене цедио, то потомцима није познато.

Они што су тек рођени хрле напред, све мање има оних који се осврћу.

А без погледа у дубину и небо је ближе оку.

У чувеном Сократовом опроштајном говору који је на кожи јарца или вепра забележио Платон звани Дијалог, неправедно оптужени философ је рекао, бућкајући тиквицу са густим соком од кукуте, зове и цвекле, да су његови преци дошли, пре пет и по векова, „са севера, из Стапара, са рајског острва на ушћу Слабе у Силну реку”.

(Имена река и места се мењају, од списка до списка, из мапе у мапу, свако их крсти онако како је чуо или како му његов језик диктира, а године је лако пребројати, макар и унатрашке.)

Речити господин Сократ (крупан или ситан човек, сведоче једни или други), познат по завођењу младежи на странпутице и благом шегачењу, каже још и то да је од њих научио, ето мудрости која је позната као „учење са колена на колена”, да је незнање прва човекова врлина, да без заборавља нема ни праштања.

„Знам да ништа не знам”, тако некако и потоци жуборе, тако и цивцани цвркућу.

Заповедник потопљене флотиле, тужни хроничар Тукидид који је многе дане и ноћи проплакао на пенушавим таласима или

у крвавом и блатњавом рову, у ризници названој *Историја Пеллоњонеског раиџа* најмање трипут помиње „чету одважних, бркатих Стапараца који су савладали и реке и људску силу јер су рођени са веслима и мачеџама”.

А историчар Вучје земље и паганског царства на три континента, швалер Корнелије Тацит, у својој *Германији* (коју и данас радо читају и они који мрзовољно гутају књиге) пише како Стапарци и у првом веку нове (хришћанске) ере верују да су у њиховим брдима (хтео је да напише: *џеђинама* или *колибама*, мада ја нисам имао у рукама латински оригинал који чувају ризничари папске библиотеке) рођени ни мање ни више него упорни Сизиф који гура ли, гура камен на брдо, заносна Пандора која је сва зла пустила из зачаране кутије, крештави Прометеј који је први правио човека од блата пре него што му је јастреб кључнуо слатку цигерицу и најславнији стапарски херој, оштроумни Херкул са каменим костима и мишићима, као и да „Стапар од осталог дела слободног света одвајају вода, страх и планине”.

Како тада, тако и касније.

Страх је господар историје и света, не знам ко је то рекао, где сам прочитао, али и ја – потписујем. Страх има много родитеља, сестара и браће, предака и потомака, а имена су им: зебња, стрепња, бојаз, дрхтање, мора, брига, забуна, немир...

Страх је закон.

Зар не говоре мудри у народима: у страху су велике очи, нема радости без страха, страх и трепет, без мане и страха, набрекао је од страха, умрли су од страха, ту више ни страх не помаже, држао их је у страху, страх ти цури на пупак, оставите мој страх на миру, страх и дрхтање, или: страхујем, дакле, постојим.

Ни љубави нема без дрхтања.

Страх је срце страсти.

(Слепог Омира и његове плетисанке да не помињем више, то сви знају.)

Из прва два миленијума стапарске повеснице (један пре и први после доласка међу људе сина Божијег, страдалника и праведника Исуса Христа) нема добро очуваних материјалних трагова, а свакаквих записа (и на маргинама) има на стотине и хиљаде. Чак и брбљиви и стрпљиви Ханци, сад су и свет преплавили у последњим деценијама узалудног двадесетог века, помињу како су и потомци од потомака седам колена „мајстора из Стапара” вредно радили на њиховом чувеном и заносном Бедему мало јаче од че-

тири века, да не помињем оне „веште стапарске клесаре” који су вековима слагали камење у пирамидама на песку.

(О зиду на Крову света, о Бедему који се види и из космоса биће још речи у овом рукопису, а о пирамидама на песку можда.)

Понекад и историја омане.
Историчари су навијачи.

Пре два века у срцу Стапара, испод дударског Брда, у близини некадашњег храма Воздвижденија часнога крста, кад су копани темељи за нову зграду Народног позоришта (са милозвучном опером и малом камерном сценом) и за станове глумаца, тенора и балетана, откривено је тзв. „мермерно јавно купатило” које је, под будним оком стапарских археолога, стручно конзервирано и стављено под кров.

Долазили су научници свих профила из целог света, великошколски мољци, геолози и радиолози, екологисти и биохемичари, институтске испичутуре, увели академици, задушне бабе... Њушкали су, бушили и гребуцкали свуда, премеравали и поткопавали откопано, дробили и топили, али је тек тридесет зима пре краја другог миленијума утврђено да то купатило (може и без наводника), заправо базен поплочан светлим раоничким или карапанинским ружичастим мермером, потиче из осме или девете године другог миленијума.

А ко се у њему брчкао, нема доказа.
Нема отисака стопала.

Стапар је дуго и дуго, у неколико тужних периода, био под окупацијом Запада жедног блага, а онда и пет тешких векова окован (у негвама) у царству Истока који никако да се напије крви.

„Пијанице и пијавице” (по Шотрану).

У новије време (све једнако тече, „панта реји” рече онај који је стално плакао над жалосном и јадном судбином човековом), пре отприлике осамсто или деветсто година, на самом почетку другог миленијума, непуна три века рудама богати Стапар је по други пут у повести света био самосталан и имао своју народну, светородну династију, велможе и жупане, краљеве и цареве, укупно десет владара из седам колена.

Са оца на сина, по крви.
Слепачки трон.

Тај властодржачки период окончан је митском битком на пољу Божуру (још је спорно како и ко је победио, чија звона су

звонила наопако, а број мртвих и заробљених увећава се после сваког заборави и новог нараштаја) и јаловим мраком који је пао на плодну и благородну стапарску земљу, мраком који је остао све до легендарне, костима поплочане буне под Црноврагом, пет векова касније.

Мраком који је поново пао после два бурна столећа, мраком који је на почетку трећег миленијума прогутао Стапар заувек, мраком гушћим од мутне воде која је потопила или градоносних облака који су прекрили и митску земљу Атлантиду.

А мрак и страх су род.

Међутим, пре него што стигнем до краја ове приче о племенитом Барону (у то све мање сумњам после сваког написаног реда, а трудим се као никад) и пре него што развежем све петље, пре него што ставим последњу тачку, морам да напишем, за оне који су нестрпљиви и гутају све сажвакано, ово приступно слово:

Стапар се налази (некад је тако било, да избегнем перфект бар у овој реченици) негде *између*, ето важне и пресудне речи, *између* бучног Запада и шареног Истока. Само што је на том Западу било и нешто мало северних пустара и јужних плажа, само што је у том Истоку било и нешто мало јужних предела и повише северног дела планете.

То *између* прати стапарску судбину.

Ни овамо, ни тамо.

Јесте и није.

Између ватре и воде, између јуче и сутра.

Између сећања, између снова.

У процепу.

„Људи више живе од заборави, али...”, говорио је Барон, а сви знају да историја памти и године без трагова. Ни повесница не може без маште.

Увек има више онога што је потонуло.

Муљ је до браде.

За оне који чепркају, који дубље копају, који споро преврћу странице (на оне са екраном испред носа не рачунам превише, мада се библијски множе), једно столеће је исто што и за нестрпљиве секунде, а миленијум је малчице слабији од минута.

Некад и праћка може да буде јача од топа, а једна кап може да прелије чашу.

Чаршав испод те чаше, ручно трукован и шлингман, у Стапару је стално био мокар.

Пуста и обесна источна војска освојила је Стапар пола века после митске битке на Божуру (ту пољану на југу, између Ђороша и Плаца, већ сам поменуо, а најмање трипут сам и био тамо, трезан и сит, од јутра до мрака). У годинама које су следиле ти оружници („праведни и окрутни”, по Дерети) чак су стигли да окупирају и део данашње поносне Пустаре, и целу трновиту Бугију, и цео мрачни Вилајет, и половину данашњег Находа, и плодне долине и сура брда куражне Црне Рупе, да тужни, претужни Бијур и племенску Дроганију не помињем.

Запад је дуже од пола хришћанске ере становао у свакој стапарској кошчици, у свакој колиби и кући, на свакој раскрсници, у свим буцацама и траповима, у главама и гузицама, у свакој травки и капи росе, а онда је нагло попустио под навалом те обесне и пљачкашке хорде, те следе и глуве силе са Истока, те силе која ради натенане, по месечини.

(„Њихово време тек долази, они задремају и онда се нагло буде”, говорио је Барон. „За њих су неверници сви који се не клањају са њима.”)

Али ни Запад није био умиљато јагње, стизале су и одатле „распусне чете са мачем и крстом” (наводим речи из *Историје Сџајара*, стр. 42 и оне које следе, речи анонимних аутора), „смрдљиви одреди жедни секса, крви и пустих блага”.

Нема плаћеног војника или добровољца који није у облаку страсти свлачио униформу на окупираној земљи, нема војника који би зајмурио на оба ока кад угледа набрекле сисице или гузице једрих стапарских девојака (и жена, отприлике до тридесет и пете године).

Жила испод пупка сама проради, дупенце не стигне ни да севне, све на свету вртело се одувек око оне мрачне женске рупице.

Око оног длакавог и слузавог отвора који је Бог левим кажипрстом направио.

„Секс је корен свега”, то сам бар седам пута прочитао и стотину и један пут чуо (Барон ми је жутиим фломастером подвукао ту реченицу у роману његовог омиљеног писца, а имао је прво издање, примерак са посветом), мада никад нисам био сигуран колико је то и тачно.

Уверавају ме да тако мисле и коњ, и слон, и патак, и пчела, и комарац... уверавају ме и људи и књиге да секс одржава у животу и дуд, и свињу, и храст, и мрава, и травку.

Секс и страх су браћа.

Одох и тамо куда нећу, враћам се у повест.

Тек кад је народ дигао главу, када је прогледао, подигао куку и мотику, почела су модерна времена. Пространи Запад добио је безмало онолико држава колико је у њему живело народа.

Све оне државе у комшилуку које су преко ноћи окружиле Стапар, као дуга буре, као венац клин, настајале су у последњих стотинак несрећних година другог хришћанског миленијума. Велике силе су их пробудиле, помиловале и охрабриле. Дале им барут на инфузију и зажмуриле.

Најпре су граничне куле, ровове и бедеме подигле дремљива Бугија и вампирски Карпатан на истоку, па преко ноћи и тамбурашка Пустара на северу, а на крају су из шанчева Троглава никли крвави Наход, тропрсти Вилајет и једноока Црна Рупа на западу, па бесна Дроганија и под маком Бијур на југу.

Запад је некада био у једном комаду, као санта леда или дијамант, па се распадао, распадао и распадао хиљаду година, а онда се поново ујединио после два крвава (светска) рата у двадесетом веку.

Смрт је малтер уједињења.

Не грешим ако кажем, а неће ми бити ни први ни четрдесет и други пут: Барон из шарага је све карте, семенке и зрневље бацао на Запад, а дрвље и камење на Исток, све до последњег (мада ништа, док има и кап или мрва живота, није са пунктумом, што је и доказано) дивљачког, милосрдног бомбардовања на крају тешког двадесетог века.

А онда је окренуо ћурак наопако, заврнуо рукаве, ставио штипаљке на ногавице, почешао се иза ува и коракнуо унатрашке.

Нагазио своју сенку (што се ретко догађало, али о томе „кад дође моменат“).

Он је једини у целом Стапару, мада му нико пунолетан и разуман није веровао (чак ни верни Мрша, смерни отац Никанор, управник Народног позоришта Стојко или слатка госпођа Смиља, виноградар Коковић или ветеринар Шијак, луталица Туљак или главати Бељан, да увек гладног Грцу, комшиницу Анђелију или доктора Лиску који сањари и његову жену Савку оставимо у спокојном дремежу), а историја слабо памти, он је једини говорио да нас блажени, размажени и демократски Запад неће никад засути „смећем и изметом“, другачије речено: бомбама и ракетама.

„Демократија је, демос (народ) и кратео (владам), власт народа и слобода грађана, стара колико и свет. Сама демократија не доноси савршено друштво, а либерализам још није направио ни једну државу. Нису демократију измислили они који све виде у тржишту. Још су стари Јужњаци у слободним градовима, на

ледицама и они на песку, још су стари Источњаци који су имали династија више него прстића на рукама...”, тако је почињао Барон кад је био добро расположен и кад је у сенки имао чопор радозналаца.

Онима који хоће да слушају и главама климају нико не окреће леђа.

Али моја намера није да причам о древнини света, о митовима и бајкама, о слутњама и маглама, па чак ни о житијима и људима у поменутом крају за време процвата и просперитета (у доба прве династије коју сам већ поменуо: када је десет владара, из исте стапарске фамилије, седело на трону од седам колена, што је трајало и трајало непуна три века – све док је на површини земље било злата и сребра, у густим шумама зечева, срндаћа и вепрова, у бистрим водама риба и ракова, у подрумима вина и на врби грожђа).

Моја намера није да пустословим о вековима и зимама пре Христа, пре Гилгамеша, да брбљам о глувом времену или расковнику, да призивам палеже, бежаније и сеобе...

Свет је дочекао оно што му је следовало.

Нико још није побегао.

Моја намера није да причам о данима кад је Црновраг потегао кубуру из силава и махнуо перчином, а онај што се курчио после њега почео да лиже табане и шакачки дели дарове (и главе). Не смерам да причам ни о узалудним бунама, ни о конгресима који кроје мапе народима, ни о светским кланицама, ни о пустим логорима...

Просто речено, овако:

Последња и галопирајућа, десета деценија у другом хришћанском миленијуму и живот једног човека, радости и муке оних који су му дували под нос и кретали се у његовој сенки, као и прве године новог миленијума у којима је мало било оних који су благовремено видели како је зинула пропаст, то је моја главна („магистрална”, ето једне кључне Баронове речи) тема.

„Тема и дилема”, тако би рекао племенити.

Као и многи пре мене, знам да „нема лоших тема” за бистре главе и оштроумна пера.

Могао бих у овом часу да поменем све који су тумарали Бароновим стазама, све који су се праћали у његовим мрежама, сви би стали у његов подрум, чардак и амбар (а у авлију сигурно), али нека се они сами појаве у правом тренутку, на правом месту.

„Свему има време”, то је и моја поштапалица, често ћу је призивати, као и матичар, као и Барон (а ко је радознао или нестрпљив, праштам, нека погледа „Петљу двадесет и прву”).

Писао сам упорно и дуго у две нормалне свеске, а заправо у две макете скинуте са сајамског штанда једне пропале стапарске издавачке куће (тепао сам им „Дебела” и „Танка”, мада су имале исти број листова и биле ушивене истим концем, свиленим). Моје свето списатељско правило је било до данас: на десну белину пишем и жврљам, на леву белину дописујем.

А онда сам све почео да преписујем, мастилом које сам сам смућкао, у једну свеску која је, због формата, добила име „Велика”.

Шта ја то причам, пискарам: какво преписивање! Брисао сам и дописивао, слагао и смишљао, подвлачио и прецртавао, крмачио и крмачио, па поново и поново писао. Чак сам почео и да сањам и бунцам, да повраћам, да гомилам реченице.

Камара речи, амбар.

Трап.

„Ооооооо”, рекао би радознали читалац, „најзад је у моје руке дошла књига која ми је три, четири, пет, шест или седам ноћи подарила лак и крепак сан! После сваке њене странице, после сваког пасуса, после сваке речи, склапао сам капке и мирно спавао. Сад морам све поново да прочитам, да видим шта сам пропустио, да на маргину учртам тајне знаке, да подвлачим оно у чему могу поново да уживам.”

„Они који поново, поново и поново читају, читају и читају исту књигу”, рекао би великошколски професор или мргодни критичар који најчешће све чита са плајвазом, „требало би то да раде у пристојним размацима од десет, двадесет или тридесет година. Искуство које човек или жена стичу у одрастању даје им велику шансу да једну те исту књигу (коју заволе) читају другачије када имају двадесет, на нов начин када имају четрдесет и две, а пуним плућима када напуне шездесет и шест година.”

„Ништа не може да замени читање, баш ништа”, рекао би сваки трезвен писац.

Читање и дисање су род.

„Рачунари ће постати важни и још важнији”, не памтим ко је то рекао, ни где сам то чуо или прочитао, али сам сигуран да је то било једне снежне ноћи, под звезданим небом, у једној стапарској шуми, пре последњег милосрдног бомбардовања у двадесетом веку, „тек када екран који зрачи и светлуца буде у формату расклопљене књиге, тек ако корисник може лако да га држи у рукама док лежи у кревету, лети у авиону или седи у трамвају, тек када читалац буде могао да листа електронске странице, да под-

влачи речи и редове, да шкраба по маргинама и између редова, па и да овлажи кажипрст или да заврне ћошак листа.”

Дуго сам се питао да ли је овакав почетак књиге о Барону из шарага добар, могућан или важан (а добро знам да ништа нема без пустих придева, не морам да листам докторску тезу госпође Смиље).

О животу једног човека талентован или вредан писац може да пише на хиљаду и један начин (по речима одважне Шехерезаде, тек да крвник не задрема; не треба ни да помињем седељке уз огњишта, трабуну критичара, кафанске диване или курсеве „креативног писања”). Од рођења, преко младости и зрелости, пратећи пресудне тренутке, све до смрти.

Може да бира и осветљава само оне мрачне стране, може да чепрка по веселим догодовштинама. Може све да посматра са висине, из буцака, у лету, ушрех. Може да пусти „јунака” сам да прича (на пример као ја Барона, у почетку, а после сам одустао, скренуо са тог пута), може да отвори уста многима (другима), а може и да силним и умилним речима напуни уши упорних, несаничара и радозналаца.

Први план који сам предао белини једног листа у сивом блокчићу који сам изгубио, једне кишне и олујне ноћи, после удара грома у дуд из моје младости, док су муње севале и парале модру небеску поњаву, био је прост и једноставан: најпре ћу сам испричати све што знам о Барону (о господину Марку пл. Стапаровом), онако како сам шта и где прочитао, чуо или видео, пронашао у документима или новинама, а онда ћу пустити друге да сведоче.

Други план био је да птице које све виде...

О трећем, четвртом и петом плану ни реч.

Тридесету главобољу да не помињем.

Бесане ноћи...

Снови...

Све ми се увезало, сто пута сам хтео да одустанем, хиљаду пута сам дизао руке, упетљао сам се као пиле у кучине. Чак сам почео и да сањам Барона, у наставцима, седам ноћи.

Као стоји он, лебди некако изнад моје главе, уз лево раме, не трепће, не шмрка, голишав као од мајке рођен, кост и кожа, шкљоца трулим вилицама, поцупкује, цупка ли, цупка, у очима му варнице, огромне усне му румене, дуга бела коса у плетеницама пала му на рамена, надима длакаве груди, модар уд му набрекао, око брашнавог врата му отровнозубе змије, не знам да ли је пегав или су га муве и мрави покрили, кроз пупак му провучен зарђали воргов са два дијаманта на манили, крастава колена му шкљоцају,

ставио леви кажипрст на слепоочницу а десним подупире моја мрљава слова и каже ми, понавља седам пута: „Твоје је да развезујеш петље.”

Будим се мокар.

А други пут најпре лети изнад мене, лети високо, под градоносне облаке, па се стрмоглављује до кровова и крошњи, до прашине, и мрмља, богоради, ни једну реч не разумем, све му бале и слине цуре, стомак се надима, уд палаца, стопала крвава, глава му светли, има провидна крила као вилин коњиц...

А трећи пут...

Пробудим се и дуго гледам у жврљотине, а слова почну да тумарају као муве.

Тако дочекам зору.

Гутам прве зраке.

Никад му нисам поменуо шта сањам (ни шта ми се догађа).

А онда сам налетео, ништа ме више не питајте, на „папире” моје учитељице, библиотекарке Соње (руком исписане речи и слова куцана на писаћој машини са бледом траком), па још и на њену дебелу, масну „макету” у коју је лепила исечке из новина, разне копије и оригинале, документе, записе, слике и цртеже. Грађу за поштену и немилосрдну историју (она увек пише реч „повесница”) Стапара и поуздане биографије знаменитих Стапараца, староседелаца и дошљака из недођија, бестрагија и пустошага.

На многим местима, од чела листова са маргинама, први редови почињу речима: „Била сам сведок...”, па сам тако конструисану реченицу од ње присвојио.

Мало сам са њом причао, тек неколико кафа смо попили и седели на две или три даће. Имала је увек широм отворене очи, махала је рукама и књигама. А једном ми је у Читаоници, после књижевног сусрета са једним страним писцем, казала да би требало да пишем.

(„Ти, младићу, говориш књижевним језиком, имаш дар, зарежи оловку.” Никад није сазнала да сам ја аутор... о том, потом.)

Дакле, када напишем „био сам сведок”, „знам поуздано”, „био сам присутан”, „проверио сам трипут” или сличне речи и фразе, нека се нико од читалаца и тумача не крсти и не чуди.

„Истина је увек проста, једноставна, јединствена, она не иште многа објашњења”, то су Баронове речи. „А лаж је жилава, треба је подупирати и сто пута понављати ако хоћеш да ико у њу поверује.”

Мада ја не могу ставити руку у ватру да сам добро познавао племенитог Барона, морам признати (што многи никад не би учинили), видео сам га и причао са њим тек четрдесетак пута. Он је био дете и душа северног Тороша, а кућа мога деде и мојих родитеља била је у буцаку, између увек бучне Ваге и Малог Шандора.

(У зубари његове племените маме Злате извадио сам први зуб, горњи леви молар, и направио први мост, а са њеним оцем и Бароновим дедом Обрадом седео сам неколико пута у *Малој цркви*.

Увек је помињао своју „верну” жену Ранку, деду Вучка и раборног оца Немању, вредну Бакицу и језичару Бакуту, браћу коју је рано изгубио, сестре које су страдале, синове који су погинули улудо на Јарошком фронту, али и чувеног кројача Арсу Вилловца, заносног песника Лакана, никад трезног гајдаша Севера и побратима Нићу Ригидовог. „Све сами мртваци”, понављам, који су живели у његовим причама.)

Марко је био увек у веселом друштву, а ја мргодан и сам. Виђали смо се и раније, али нисмо диванили. Док је он држао весело у рукама, на тераси друге чарде ја сам гледао у фраклић.

Када се вратио са Запада, сели смо и гледали се као стари знанци.

Први пут био је живахан и речит (сад нисам сигуран да ли сам му тада рекао да ћу написати књигу о њему и показао му један од планова и прве странице које сам закрмачио), четврти пут смо дуго седели у Фетеровој берберници (он је чекао да му млади мајстор оструже браду, а ја сам био у реду за шишање) и после смо до мрака тумарали по Дудари, девети пут је ћутао, само што му суза није канула (тада су милосрдне бомбе већ падале и падале), тринаести пут смо шетали и ћутали на стазама Мајдан планине (загледани у пенушаве слапове), двадесет и први пут смо дан и ноћ провели у његовој библиотеки, тридесети пут смо у подруму цедили последње капи из Рајске птице, а последњи...

О томе, о сусретима, кад дође моменат (речи иза друге запете су Мршина узречица).

Као и блажени, старозаветни проповедник (*Светио њисмо*, седамдесето издање Савета библијских друштава, Стапар 1945, страна 552, глава 3) могу да кажем, па чак и да потпишем моју омиљену реченицу, ону коју су често мрсили и матичар Милета и Барон:

„Време свему има и послу сваком под небесима има време.”

(Одломак из романа)